

GEORGE BARANY

*The Anglo–Russian Entente Cordiale of 1697–1698. Peter I and William III at Utrecht. New York, Columbia University Press, 1986, (3), 101.
(East European Monographs 207.)*

Bárány György, akinek Széchenyi-monográfiáját sokan ismerik és becsülik Magyarországon, most egy régebbi korszak eddig kevés figyelemre méltatott részkérdését tárta fel. A Skót Nemzeti Könyvtárban a Sutherland család irataiban kutatva egy angol nyelvű kézirat hívta fel figyelmét: annak a beszédnek a szövege, amelyet I. Péter mondott az első nagy nyugat-európai követjárás alkalmából, amikor Utrechtben először találkozott III. Vilmosmal. A szöveg akkor már és később francia nyelven megjelent, így a történeti kutatás szempontjából sem volt ismeretlen (a francia kiadások valamelyest eltérő variánsokat adnak meg).

A kézirat alkalmat ad a szerzőnek arra, hogy egyrészt szövegkritikával meghatározza a kézirat valószínű helyét és szerepét, ha úgy tetszik, a mikrofilológia szintjén, másrészt a rövid szöveg mellé felrajzolja az egész európai hátteret, amelybe Péter beszéde beilleszthető. Mikrofilológia és világtörténeti távlat – mindkettő mesteri kézre vall, ezért tartjuk fontosnak a kötetet.

Az első vonatkozásban Bárány György azt valószínűsíti, s ebben teljesen egyet lehet érteni, hogy a szöveg valóban Péter beszédének hiteles foglalatja. Bár az első találkozáson a korabeli egyéb források tolmács jelenlétéről is beszélnek, Bárány lehetségesnek tartja, hogy a beszélgetés holland nyelven folyt, hiszen ezt Péter is jól beszélte. Akár így volt, akár tolmácsolással történt a beszélgetés, az angol szöveg valószínűleg III. Vilmos használatára készült, aki a szöveg másolatait bizalmas tanácsadóinak adta át (így kerülhetett az egyik Sutherland ögrófhhoz és onnan a családi iratok közé).

Ami a dolog érdemi részét illeti, I. Péter ebben az esetben is az oszmán birodalom elleni háborújához kért segítséget. Minthogy a találkozó időpontjában (1697. szeptember 11.) Anglia még háborúban állt Franciaországgal (a rijswicki békét csak néhány héttel később írták alá, bár a tárgyalások már folytak), az oszmánok elleni háború segélyezésének volt realitása. Az angol–orosz egyetértést még egy másik mozzanat is elősegítette: Lengyelországban kettős királyválasztás zajlott le, az egyik párt Ágost szász választót választotta meg, akit Péter is támogatott, a másik Conti herceget, a francia párt jelöltjét, ezzel a francia befolyás szimbólumát, ami az angol érdekekkel is ütközött.

Maga a beszéd ugyan nem tartalmaz a gazdasági kapcsolatokra történő közvetlen utalásokat, de Bárány egyéb forrásokkal bizonyítja, hogy az angol fél az Oroszországba irányuló kivittl kívánta feléleszteni, különösen az amerikai gyarmatokról származó dohányét, Péter viszont – és erre már történik célzás a beszédben – nyugati szakembereket szeretett volna toborozni reformjai számára. Persze, az angol alattvalóknak ígért kiváltságok a kereskedelem előmozdítására is vonatkozhatnak.

Az utrechti első találkozó után került sor Péter négy és félhónapos angliai tartózkodására, ahol még több ízben volt alkalma tárgyalni az angol királlyal, ez már ismeretebb, így a szerző sem tér ki rá érdemben. Csupán jelzi, hogy Péter az angol parlamentarizmusban nem látalt semmi felhasználhatót hazai reformjai számára. Vilmos viszont,

aki éppen az angol ellenzék miatt a kontinensre való visszavonulást is számításba vette, kitűnően fel tudta használni a „hatalmas északi császár”-ral történt tárgyalásait. Egyébként külön mikrofilológiai exkurzus Péter „császári” címének a kérdése, hiszen ekkor (és még 1721-ig) a cári címet használta.

Az angol–oros Entente cordiale különben is csak néhány hónapig tartott. A Conti-féle kísérlet bukása (a herceg el sem jutott Lengyelországba), a rijswicki béke megkötése után a francia-ellenes együttműködést tette feleslegessé, a karlócai békéhez vezető tárgyalások az oszmán hatalom elleni háborút vették le a napirendről. A sztreléc lázadás miatt Péter bécsi és velencei tárgyalásai amúgy is elmaradtak. Péter most már a Svédország elleni háborúra készülődött. Az orosz külpolitika hamarosan a franciák felé fordult. Ezért van az, hogy Voltaire, akinek volt egy példánya Péter utrechti beszédének egyik francia variánsából, az egész találkozást meg sem említette, mert a saját korabeli szituációba nem illett bele.

Bárány rámutat arra, hogy Oroszország hamarosan nem csupán Kelet-Európában, hanem egész Európában számító hatalommá emelkedett, XIV. Lajos viszont nem tartotta egyenrangú tárgyalófélnek. Ezért látta Péter egy pillanatban fontosnak a Rákóczi Ferencsel történő szövetkezést, hogy ennek révén kerüljön kapcsolatba a francia királlyal. Nagyon tanulságos, ahogy Bárány a Vilmostal és Rákóczival kapcsolatos orosz elképzeléseket összeveti. 1697-ben (s ezt a beszéd szövege is mutatja) Péter még romantikus lelkesedéssel dicséri a legkiválóbb uralkodót, mármint Vilmost. A Rákóczival felvett kapcsolat már csak a tiszta államrezon. 1704-ben még Lipótnak ajánlja fel segítségét Rákóczi ellen, 1707-ben megkötötte vele az ismert varsói szerződést, amely pillanatokon belül tárgyalanná vált, s Péter ügyét sem mozdította elő a Napkirálynál. A külföldi szakemberek orosz szolgálatba állítása viszont, ami kétségtelen a „nagy követjárás” idején vált állami politikává, jelentős mértékben hozzájárult Oroszország megerősödéséhez és európai kiteljesedéséhez.

Bárány György kitűnő munkáját egyrészt ajánlhatjuk a korszak szakértőinek a figyelmébe, sok új adatot és összefüggést találhatnak benne. Másrészt ajánlhatjuk minden történésznek módszertani okulásul, hogyan lehet a sokak által lenézett mikrofilológiát a nagy összefüggésekkel ötvözni.

Niederhauser Emil